

Van-e szakkönyvtári hálózat, vagy csak úgy teszünk, mintha lenne?

Több, mint elgondolkodtató a *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás* „Pro memória” ill. „Altéra pars” rovataiban kibontakozó vita a könyvtári hálózatokról.*

Évek óta hangzik el különböző fórumok - nem kiállást jelentő és megoldást is kínáló – előadásaiban és hozzászólásaiban, hogy idejét múlta a hálózati munka, azaz hogy nem is munka, hanem „hálózatosai”. Az utóbbi szó ugyan nem hoz ki a sodromból, hiszen két évtized nem nagy, de mégis meglevő eredményei önmagukért beszélnek, inkább azt jegyzem meg, hogy meglehetősen ismerve az országszerte hálózati munkát végzőket, tudom, hogy kollégáink munkának, nem pedig játéknak vették-veszik feladatukat (vö. „hálózat ósdi” – „bujósdí” – „szembekötősdí”).

Nem véletlenül utaltam mégis éppen e két játékra, mert hiszen tudom, hogy *Futak Tibor-nak* igaza is van. Sok elavult, formális vonás volt–van munkánkban, vagy legalábbis lehet, ha nem vigyázunk. De azért hálózat is van, és legyen is.

Mindjárt azzal kezdődik, amivel *Kruchina Ottó* is indított: *mi a könyvtár?* Feladatait a jogszabályok megfogalmazták, az állomány mennyiségét – szakkönyvtárakra vonatkozóan – azonban nem, márpedig fontos szempont ez is. *Kruchina* érvei önmagukért beszélnek. Arra is fölösleges utalnom, hogy milyen boldogan emlegettük az ötvenes években a tízezres létszámot meghaladó „egységes” könyvtári rendszerünket. Hogy azóta mindenütt összevontunk, integráltunk, mert rájöttünk: „igazi” könyvtárakra, és nem sokra van szükségünk, az más kérdés.

De mi legyen a „könyvtár” kritériuma? Az említett cikk szerzője is megírja, hogy az Országos Széchényi Könyvtár a maga nyilvántartása számára huszárvágással élt, viszont azt, hogy egy-egy há-

lózat mit tart könyvtárnak, a hálózati központokra bízta.

Együttérzek *Kruchina*-val a „mi a fontos(abb): az állomány vagy a funkció vagy a könyvtáros?” kérdés fölötti meditatálásában, mert éppen ennek eldöntése a nehéz. A nagyon kis állomány – nem állomány, a funkció nélküli nagy állomány – holt tőke. És hogyan lehet egy könyvtárnak „funkciója”, ha nem funkcionáltatható, azaz nincs igazi könyvtárosa?

Ez a kérdés évek óta foglalkoztatja az orvosi könyvtárhálózatot is. Tanulmányoztuk a szakirodalmat. E tekintetben legérdekesebb az angliai példa, ahol az az intézmény számít orvosi könyvtárnak, amelyben legalább 200 könyv és 5 kurrens folyóirat van. A helyiség megléte természetes, a könyvtáros viszont lehet részállású.**

Másutt is gond tehát a könyvtár fogalmának meghatározása, de végül is átvágják a gordiuszi csomót. Az angol példában az állományt illetően nem magas a mérce.

De menjünk tovább. Egyetértve *Kruchina Ottó*-val abban is, hogy bizonyos minimális számú és „tartós megőrzésre szántnak minősített dokumentum” megléte elengedhetetlen a könyvtárrá minősítéshez, szerintünk nélkülözhetetlen a *csak könyvtárosi* munkakört betöltő személy működése is. A más munkára felvett, és könyvtárosi munkát is végző munkatársak többsége köztudomásúan könyvtári munkát egyáltalán *nem* vagy csak *elvétele* végez. Csak amikor „ráér”.

* Lásd KRUCHINA Ottó, BAUER József és TÓTH Gyula írásait a TMT 1982. 10., 12. ill. 1983. 1-2. számában. (A szerk.)

** BREMBERG, G.-LEGGATE, P.: Matching user needs in health care = Aslib Proceedings, 34. köt. 2. sz. 1982. p. 90–102.

Ezekből a meggondolásokból határozta el az egészségügyi-orvostudományi könyvtárak hálózati központja, az OIK (Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár) 1980-ban, hogy könyvtárnak azokat a tagkönyvtárait minősíti, amelyeknek állománya *legalább 500 könyvtári egység*; van külön, csak könyvtár céljaira használt helyisége és olyan könyvtárosa (esetenként lehet részál-lású is), akinek csak az a dolga (vagy legalábbis fő dolga), hogy a könyvtárat működtesse. Mert – *Tóth Gyulá*-val egyetértően – elengedhetetlennek tartjuk a „működési teret”, azaz az önálló könyvtárhelyiséget is.

Hogy mi a következménye annak, ha egy könyvtárat a hálózati központ nem minősít könyvtárnak? Különböző. Némelyik fenntartó észre sem veszi vagy fel sem veszi, de olyan intézményvezető is van, aki presztízskérdést csinál belőle. A feltételeken ugyan nem hajlandó változtatni, az elnevezéshez azonban ragaszkodik: intézetének „legyen” szakkönyvtára. Legalább névleg. (És él bennük az a hátsó gondolat is, „hátha tényleg” hátrány, ha nem lesz könyvtárnak minősített intézményük.) Néhány esetben viszont az is megtörtént, hogy mentesítették más funkciói alól a könyvtárhelyiséget, főfoglalkozású könyvtárost alkalmaztak, csak ne szűnjön meg a könyvtár „könyvtár státusa”, azaz ezekben (az egyébként ritka) esetekben teljesítették a hálózati központ kívánalmait.

Érdekes, ámbár az OIK-nak a külföldi folyóiratrendelések visszatartásában–törlésében–újrarendelésében stb. csak nyilvántartó–közvetítő–tanácsadó szerepe volt, a fenntartók már ennek a kvázi-„hatalomnak” a megjelenését is pillanatok alatt felfogták, és a megszokottnál sokkal gyorsabban reagáltak, bizonyítékául a tényleges hatalom fontosságának.

És most a „szolgáltató és fogadóképességről”, azaz arról, ami a hálózat kérdésköréhez vezet vagy vezethet (l. *Tóth Gyula* közleményét a *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás* 1983. 1–2. számában).

Megint csak egyetértően: „a hatáskör nélküli, ráerőszakolt, csak helyzetéből következő központ vezette, mindössze pusztán a hálózati-módszertani munka által összetartott, zömében könyvtárnak sem nevezhető egységekből álló hálózat” – nem nevezhető hálózatnak. Kissé kiigazítva: a hálózati-módszertani munkát a „mindössze” minősítésnél fontosabbnak, sőt az egyik meghatározó tényezőnek tartjuk a többi között.

Milyennek kell lennie a hálózatnak ahhoz, hogy valódi legyen? „Egymáshoz kapcsolódó, egymásra építő, szolgáltatások nyújtására és fogadására képes tényleges könyvtárak megfelelő érdekekkel összefogott rendszeré” (ld. *Tóth Gyulától*). Hogy mi a hálózati központoknak a főhatóságok által elgondolt szerepe, feladata, azt rögzítik az 1976. és 1978. évi könyvtári alapjogszabályok. És ezek a feladatok nem lehetetlenségek. Ha ezek a feladatok végrehajthatódnak, ha az összetartozó egységek tényleges könyvtárak, akkor ez a szervezet – hálózat. Természetes, hogy a jogszabályokban általánosan megfogalmazott feladatoknál többre van szükség, a központnak főként szolgáltatásokat kell nyújtania ill. közvetítenie. Ha ez megvan, és a szervezet „egymáshoz kapcsolódó, egymásra építő” stb., akkor az háló, hálózat akkor is, ha másképpen hívnánk (egyre inkább kerülget az az érzés, hogy a „hálózat” szó diffamálódott). Ez esetben azonban annak a valaminek a munkája együttműködés, és nem hálózatosdi.

Az anyagi érdekek fontosságát felismerő és olykor mindenkinek felett és elsődlegesnek elismerő szakemberek egy része szerint információ „börök”-ra, azaz olyan szolgáltató intézetekre van szükség, amelyek minden elképzelhető modern információszolgáltatást nyújtanak az előfizetőknek –, és ehhez nincs szükség hálózatra, hanem egyszerűen csak eladó- és vevőkapcsolatra.

Ezzel az utóbbival már nem tudunk egyetérteni. Információ-eladó és információ-vevő sem létezhet légtüres térben, sőt a nálunk jelenleg meglevőnél sokkal fejlettebb háttérre volna szükségünk. Vajon nem az a kézenfekvő, ha ez a háttér a könyvtári hálózat? Kinek-kinek a magáé. Persze: valódi hálózat. Ha rosszul vagy formálisan működik (mint a *Tóth Gyula* által aposztrofált Vas megyei példában), ha egy-egy ilyen egységre nincs szükség, ha benne csak látszatomunka folyik, akkor vágjuk le a hálózat tönkrement vagy soha-nem-volt-jó láncszemeit. Vagy mi az akadálya annak, hogy a csak papíron meglevő hálózatot – ugyancsak papíron, és ehhez csak egy tollvonásra van szükség – megszüntessük?

Egyet biztosan nem tehetünk. A könyvtárakat nem hagyhatjuk magukra, nem szaporíthatjuk a vízvezeték nélküli, elszigetelt kutak számát.

Minél több egy-egy szakágazatban a szakirodalmi szolgáltatás, annál aktívabbnak kell lennie a könyvtári háttérnek. Ahol online rendszerek áldásaiban minden nap részesülhetnek az olvasók, ott

a könyvtárak munkája megsokszorozódott: a könyvtárosok segítenek az információk lehívásában, szolgáltatják az eredeti közleményeket vagy másolataikat, megsokszorozódik a könyvtárközi kölcsönzés stb. Mindenki tudja ezt, szinte már közhelyszerűen. Mégis: miért hisszük, hogy az információ vevőjének a helyzete azonos a Közért-vásárlóéval: pénzt ad, árut kap, és az akció ezzel be is fejeződött?

Eddig még ki nem mondott gondolataimra akadtam a már hivatkozott *Bremberg–Leggate* közleményben. Egy igénykutatás során kiderült, hogy az angliai egészségügyi könyvtárak olvasói tájékozódásuk szempontjából elsősorban (a rangsor első három helyén!) a *primer közleményeket* tartják fontosnak. Az online szolgáltatásokat a rangsor 8. helyére tették. Elkényeztetett olvasókról van szó, akik mindennap kaphatnak *Medline*-adatokat. És nem vártan sokan (67%) azért is szoktak könyvtárba járni, hogy „egy kis nyugodt helyet” találjanak.

Az említett igénykutatás válaszolói elégedetlenek az eredeti dokumentumok hozzáférhetőségével, és a közlemény szerzői többször is megemlítik, hogy az angol egészségügyi könyvtárakban hiányzik a központi koordináció (az más kérdés, hogy elfogadnánk a gondjaikat). Ezzel csak azt kívántam illusztrálni, hogy a fejlett információs szolgáltatásokban részesülő „információvevő”-nek is szüksége van információs háttérre, irányított könyvtárak - ha úgy tetszik - hálózatra.

Egy szó mint száz: koordináló-szervező-szolgáltató rendszerre szükség van. Biztosra vesszük, hogy ha fel tudunk építeni újabb kisebb-nagyobb szolgáltatásrendszereket szakterületünkön, akkor ezeket a hálózatba vagy a hálózatra kell építenünk. Semmiképpen sem szabad széthullásra ítélnünk azt a már természetessé vált „háttér”, amelyet a könyvtári hálózat jelent, és ha élő szervezetről van szó, nem szabad úgy tennünk, mintha nem lenne.

dr. Benda Mária
(OIK)